

Список використаних джерел

1. Амеліна С. М. Інфінітивні конструкції як засіб вираження логічної модальності. Одеса, 1994. С. 11.
2. Аристотель. Метафизика. Москва : Наука, 1975. 164 с.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва : Изд-во иностранной литературы, 1955. 416 с.
4. Бенвенист Е. Загальна лінгвістика. Москва : Прогрес, 1974. 448 с.
5. Брицин В. М. Когнітивні аспекти теорії модальності. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 128–148.
6. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке. *Исследования по русской грамматике*. Москва : Наука, 1975. 126 с.
7. Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського : Філологія : зб. наук. пр.* Вінниця, 2000. № 2. С. 3–11.
8. Есперсен О. Философия грамматики. Москва : Изд-во иностранной литературы, 2002. 400 с.
9. Зверева Е. А. Научная речь и модальность. Л. : Наука, 1983. 158 с.
10. Кант И. Критика чистого разума. Москва : Наука, 1999. – URL http://www.gumer.info/bogoslovBuks/Philos/kant_chr/index.php
11. Колшанский Г. В. К вопросу о содержании языковой категории модальности. *Вопр. языкознания*. 1961. № 1. С. 94–98.
12. Шинкарук В. Д. Категорії модусу і диктуму в структурі речення: монографія. Чернівці : Рута, 2002. 272 с.
13. Эпштейн М. Н. Философия возможного. СПб. : Луч, 2001. 372 с.

Анотація. У статті зроблено спробу простежити парадигму теоретичних досліджень у вивченні категорії модальності та її відображення в похідних наукових концепціях.

Ключові слова: модальність, об'єктивна модальність, суб'єктивна модальність, концепція.

Summary. The article attempts to trace the paradigm of theoretical studies in learning the category of modality and its reflection in derivative scientific concepts. The complex nature of modality in modern linguistics is understood as a system of statements which is created by a talker. This system reflects who to whom and under which circumstances, and during which period, and for what purpose the specific information was communicated. Ukrainian and foreign researchers who have been studying for a long time the category of modality and its properties, despite the different views on the place of this category in linguistics agree that modality is a polygamous category, since it covers different levels of language. The modality manifests in every of this level differently: it provided specific functions, presented of means and forms respectively. All of this linguistic modality features are oriented towards providing an opportunity for addressee\sender to express their view about message that was said or heard and it also providing to express their accepting or not accepting of information . on the base of this assertion we can to sum up about universality of the category of modality and about manifold expressions of the category of modality in linguistic too.

Key words: modality, objective modality, subjective modality, concept.

Отримано: 22.10.2018 р.

УДК 811.111'13:821

О. В. Галайбіда

КОНВЕРГЕНЦІЯ КОНСТРУКЦІЙ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ ЯК ЗАСІБ СТВОРЕННЯ ГУМОРИСТИЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Модальність художнього тексту неодноразово привертала увагу вітчизняних і закордонних лінгвістів (В.В. Виноградов, І.Р. Гальперин, Г.Я. Солганик, З.Я. Тураєва, Ш. Баллі). Сучасні дослідники виділяють різні аспекти цієї модальності залежно від сприйняття світу автором і відображенням його у художній оповіді. Серед різновидів модальності тексту дослідники виокремлюють гумористичну модальність, під якою розуміють «суб'єктивну модальність художнього прозового тексту в одному з її ракурсів – гумористичному» [5, 1].

Гумор – це різновид комічного. В основі гумору лежить суперечність, невідповідність між тим, що очікують, і тим, що відбувається, між життєвими обставинами та логікою дій, між сутністю яви-

ща та його зовнішніми ознаками. В.Я. Пропп зазначав, що гумор позначає доброзичливе ставлення до життя та виявів його недосконалості; це сміх, який поєднується з симпатією до того, на кого чи на що він спрямований, тобто є психологічно позитивним явищем. Гумор – це душевний стан, при якому у нашому ставленні до людей ми через зовнішній вияв незначних недоліків здогадуємося про позитивну внутрішню сутність [6, 69].

Інтерес до вивчення стилістичних засобів комічного у художній літературі зумовлений потребою поглибити знання про комунікативно-функціональні характеристики мовних одиниць у художньому тексті та засоби досягнення бажаного прагматичного впливу на читача.

Метою нашої розвідки є визначення функцій конвергенції конструкцій експресивного синтаксису у створенні гумористичної модальності художнього тексту. Матеріалом для дослідження обрано один з визначних англійських гумористичних творів – «Троє у човні» Дж.К. Джерома. Повість спочатку планувалася як серйозний туристичний путівник, у якому містилися б історичні дані щодо місцевості, якою подорожують друзі, але гумористичний компонент переіграв, і, як результат, твір сповнений тонкого англійського гумору і дотепності. Серед мовних засобів досягнення гумористичного ефекту у романі значне місце займає синтаксична конвергенція. Конвергенція, за визначенням, І.В. Арнольд, це сходження в одному місці низки стилістичних прийомів, які реалізують одну й ту ж стилістичну функцію [2, 100]. У повісті Дж. К. Джерома для неї характерна багатоконпонентна структура, зумовлена особливою композиційно-синтаксичною організацією авторського мовлення.

Художній текст є результатом індивідуального відбору мовних засобів, що відповідають прагматичним і естетичним завданням письменника. Синтаксична організація художнього тексту визначає самобутність авторського стилю. Письменник застосовує стилістичні засоби, щоб досягти бажаного емоційного впливу на читача. Окрім того, вживання тих чи інших синтаксичних побудов також естетично мотивоване. В.В. Виноградов зазначав, що «поетична функція мови спирається на комунікативну, виходить з неї, але будує над нею підпорядкований естетичним [...] закономірностям мистецтва новий світ мовленнєвих значень і співвідношень» [3, 155]. Дж.К. Джером приділяє значну увагу естетичності своїх творів, зокрема, на рівні композиційно-синтаксичному. Автор для оповідної манери обрав невласне-прямую мову, яка є зручною для висловлення авторських оцінок та емоцій. Однак Дж.К. Джером не сміється сам над зображуваними ситуаціями. Він описує звичайні події у незвичайному контексті, і через цю невідповідність створює комічну оповідь.

Одним із засобів створення гумору є структурна або семантична невідповідність між суб'єктами виконуваної дії та самою дією, яку спостерігаємо уже у перших рядках роману: *There were four of us – George, and William Samuel Harris, and myself, and Montmorency. We were sitting in my room, smoking, and talking about how bad we were – bad from a medical point of view* [9, 8]. Відповідно до змісту речення, курили і розмовляли не тільки троє друзів, але й собака, що, безперечно, є алогізмом, створює кумедну ситуацію і викликає сміх. Серед синтаксичних засобів створення гумористичної модальності у даному контексті виділяються приєднувальні та уточнювальні конструкції, які вводять у речення деколи семантично не однорідні компоненти і пов'язують їх між собою за змістом. Така семантична неузгодженість веде до «змістової двозначності» (термін Г.Почепцова), створює гумористичний ефект.

Характерною рисою оповіді Дж.К. Джерома є членованість конструкцій та часте використання однорідних членів, перелічування, повтору. Переважають прості ускладнені речення, які через постійні авторські уточнення та доповнення, які містять оцінні зауваження, актуалізують гумористичну модальність, наприклад: *There a sweet lady entered, leading a meek-looking little fox-terrier, and left him, chained up there, between the bull-dog and the poodle* [9, 101].

Прості неускладнені речення здебільшого передають динамічні дії, які йдуть одна за одною, і таке скупчення коротких речень із повторюваними паралельними конструкціями створює гумористичну оповідь: *Then I wondered how long I had to live. I tried to examine myself. I tried my pulse. I could not at first feel any pulse at all. Then, all of a sudden, it seemed to start off. I pulled out my watch and timed it. [...]* [9, 9]. Анафоричний повтор займенника *I* створює лексико-інтонаційний ритм оповіді.

Особливо актуалізованим синтаксичним засобом створення гумористичної модальності у повісті є вживання однорідних членів, причому на рівні не тільки речення, але й тексту: *He sat and looked about him for a minute. Then he cast up his eyes to the ceiling, and seemed, judging from his expression to be thinking of his mother. Then he yawned, then he looked round at the other dogs, all silent, grave, and dignified* [9, 101]. Однорідні члени, які здебільшого вводять однотипні поняття, у художньому тексті виконують особливу стилістичну функцію перелічування. Вони можуть поєднувати семантично різноманітні поняття, створюючи, наприклад, гумористичний ефект, як у наведеному прикладі. Поєднуючись між собою сполучниковим або безсполучниковим зв'язком, створюють певну інтонацію та ритмічність, які, безумовно, теж мають емоційний вплив на читача. Перелічування не тільки актуалізують певну інформацію, ті чи інші деталі оповіді, але й акцентують невідповідності між пред-

метом зображення та мовним контекстом. Ампліфікація, нагромадження однорідних членів, поєднання номінативних та описових конструкцій в одному реченні виконують експресивну функцію, підкреслюють небуденність ситуації: *There were a mastiff, and one or two collies, and a St. Bernard, a few retrievers, and Newfoundlands, a boarhound, a French poodle, with plenty of hair round its head, but mangy about the middle, a bull-dog, a few Lowther Arcade sort of animals, about the size of rats, and a couple of Yorkshire tykes* [9, 101].

Інверсовані та емфатичні конструкції також створюють ритмічність оповіді: *What I suffer in that way no tongue can tell* (10); *What it was that was actually the matter with us, none of us could be sure of* [11]; *With me, it was my liver that was out of order. I knew it was my liver that was out of order, because I had just been reading a patent liver-pill circular* [9, 8];

Для акцентування свого ставлення до зображуваних подій автор використовує антитезу – стилістичний прийом, який базується на протиставленні і контрасті і посилює емоційну реценцію повідомлення читачем, інтенсифікує ефект співпереживання: *When I meet a cat, I say, «Poor Pussy!» and stop down and tickle the side of its head [...] When Montmorency meets a cat, the whole street knows about it [...]* [9, 101]; *I had walked into that reading-room a happy, healthy man. I crawled out a decrepit wreck* [9, 9].

Серед синтаксичних побудов особливе місце займають парентезні конструкції. Вклинюючись в основну оповідь, вони додають до неї дотепні авторські зауваження, які створюють гумористичний ефект: *And, strange as it may appear, those clumps on the head often cured me – for the time being* [11]. Штурхани виліковували головного героя – але тільки на короткий період часу. Саме членування речення, оформлене пунктуаційно, зумовлює відповідне інтонаційне оформлення. Дж.К. Джером часто використовує прийом винесення авторського зауваження у вставлення для посилення комізму ситуації, яка описується в основному реченні: *It does not seem good to be always going with the current. There is more satisfaction in squaring one's back, and fighting against it, and winning one's way forward in spite of it – at least, so I feel, when Harris and George are sculling and I am steering* [9, 143]. (Детальніше див. [4]).

Ритмічність оповіді створюють і паралельні конструкції, анафоричний повтор однотипних синтаксичних моделей: *We were all feeling seedy, and we were all getting quite nervous about it* [9, 8]. Привертає увагу повтор сурядного сполучника *and*, який у згаданих контекстах вводить у текст нову інформацію і виконує приєднувальну функцію. Таке прирощування інформації у повісті Дж.К. Джерома має гумористичний ефект, оскільки ця додаткова інформація здебільшого має різноманітні комічні емоційно-оцінні значення: *I followed the direction, with the happy result – speaking for myself – that my life was preserved, and is still going on* [9, 10].

Ритмізація є стильовою характеристикою повісті. Вона проявляється в особливій організації лексичного, композиційно-синтаксичного, інтонаційного рівня оповіді. Повтор, антитеза, градація, відокремлені та однорідні члени речення, парентезні конструкції створюють особливе співвідношення ритму слів та синтаксичної будови тексту. Ритмічність прози визначає особливі «грайливі» інтонації, які створюють гумористичну модальність.

Гумористична модальність у романі «Трое у човні» передається через ритмічний, «грайливий» тон оповіді. Дж.К. Джером розбиває речення на велику кількість синтагм, які мають подібну композиційну та інтонаційну структуру. Така розчленованість фрази створює особливу ритмомелодику і уявляє мовлення.

Структури експресивного синтаксису (різні типи повтору, інверсовані, емфатичні, приєднувальні, уточнювальні конструкції) виконують естетичні функції: інтонують та ритмізують художній твір, акцентують потрібну інформацію, забезпечують бажане для автора сприйняття художнього твору читачем. Майстерно побудовані, симетрично розташовані конструкції створюють естетичний ефект і виражають гумористичне ставлення автора до зображеної художньої дійсності.

Синтаксичні моделі, у яких відбувається поєднання слів для відображення відношення між предметами та явищами, є дієвими засобами досягнення емоційно-експресивного ефекту. І саме ними активно послуговувався Дж.К. Джером. Емоційне сприйняття оточуючого світу визначає систему виражальних засобів, які письменник використовує для відображення емоцій та створення експресивного тексту. Таке накопичення стилістично маркованих засобів в одному місці створює естетичний ефект і забезпечує реалізацію емотивно-експресивної функції художнього тексту, результатом чого є емоційний вплив на читача.

Список використаних джерел

1. Ананьян Е.Л. Синтаксична конвергенція як стилістична реалія (на матеріалі автентичної емотивної прози). *Young Scientist*. № 8 (48). С. 111–114.
2. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. Москва : Флинта: Наука, 2002. 384 с.

3. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 256 с.
4. Галайбіда О.В. Парентезні конструкції у творах Джерома К. Джерома. Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 2 ч. Кіровоград, 2011. Вип. 96 (1). С. 55–58.
5. Марчишина А.А. Функціонально-семантичні особливості дієслівних операторів гумористичної модальності (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2005. 19 с.
6. Пропп В.Я. Проблемы комизма и смеха. Москва : Лабиринт, 1999. 189 с.
7. Рудько О. В. Гумористична модальність сучасної дитячої літератури (на матеріалі української, англійської, французької дитячої літератури кінця XX – початку XXI століть). *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 40 (2). С. 202–208. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lits_2013_40%282%29__27 (дата звернення: 05.11.2018).
8. Титаренко О.Ю. Мовні засоби вираження гумору (на матеріалі творів англійської та американської літератури XIX-XX століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1993. 19 с.
9. Jerome K. Jerome. Three men in a boat to say nothing of the dog. Moscow Higher School, 1976. – 158 p.

Анотація. У статті акцентовано увагу на засобах створення гумористичної модальності художнього тексту. Розглянуто конструкції експресивного синтаксису та визначено емотивно-експресивні функції синтаксичної конвергенції у повісті «Трое у човні» Дж.К. Джерома. Вивчено варіації стилістичних конструкцій та їхню роль у композиційно-синтаксичній організації авторського мовлення. Визначено роль конвергенції стилістичних прийомів у створенні ритмомелодики повісті, яка забезпечує «грайливий» тон оповіді.

Ключові слова: художній текст, гумористична модальність, конвергенція, експресивний синтаксис, емотивно-експресивна функція, ритмомелодика, перелічення, однорідні члени, повтор, не власне пряма мова.

Summary. The article focuses on syntactic means of creating humoristic modality of the fiction text. Humoristic modality is defined as kind of subjective modality of a fiction text in one of its aspects – humoristic. The basis of humour is incongruity, placing a usual action or remark in an unusual context. Humour defines positive attitude to life, when through some drawbacks we see the positive inner side.

The article considers syntactic stylistic devices convergence in the novel «Three men in a boat» by Jerome K. Jerome. Convergence is defined as cluster of stylistic devices that realize identical stylistic function in the text.

One of the humoristic means in the novel is structural and semantic incongruity between the doer of the action and the action. The characteristic feature of Jerome's style is division of phrase and use of homogeneous members, enumeration and repetition not only on the sentence level but also on the text level. These stylistic devices are characterized by multiple use of identical syntactic structures and create certain rhythm of the text. In Jerome's novel this rhythm is playful and creates humoristic modality. Convergence, amplification of homogeneous members, repetition, the use of nominative and descriptive constructions in one sentence perform expressive function and emphasize the unusual situation.

Rhythm is also created by antithesis (which is based on contrast, reinforces emotional reception and intensifies empathy of the reader). Inversion and emphatic constructions contribute to division of the phrase and foreground humorous information.

In Jerome's prose there are a number of parenthetical and comment clauses that add or clarify some information, and often contain some humoristic emotional evaluating notes, reinforce specific intonation and rhythm. Rhythm becomes a style characteristic of the novel which together with entrusted narrative greatly contributes to its humoristic modality.

Key words: fiction text, humoristic modality, convergence, expressive syntax, emotive-expressive function, rhythm, enumeration, homogeneous members, repetition, entrusted narrative.

Отримано: 12.11.2018 р.